עשרה בטבת*

א. עשרה בטבת איז חל אלעמאל בסמיכות צו שבת פ' ויגש[1], און ווי־באלד אז די „תעניות .. בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן"[2], איז מובן, אז דער צום פון עשרה בטבת האט א שייכות צו פ' ויגש.

וי"ל, אז וויבאלד אז עשרה בטבת איז דער ראשון (שורש) פון אלע ד' צומות (כדלקמן סעיף טז) — איז די שייכות צווישן פ' ויגש און עשרה בטבת (ניט נאר מצד דעם פרטיות'דיקן ענין פון „צום העשירי", נאר) אויך מצד דעם ענין הכללי פון (די ד') צומות.

און היות אז דער מכוון ותכלית פון די ד' צומות אויף די עניני החורבן, איז בכדי עס זאל זיין דער בנין ביהמ"ק כו'[3] און די צומות זאלן (בטל ווערן און) ווערן ימים טובים[4] — קען מען זאגן, אז די שייכות צווישן פ' ויגש און די ד' צומות איז בעיקר אין דעם מכוון פון די צומות — ווי די צומות ווערן זיין לעתיד לבא.

ב. דער תוכן פון פ' ויגש איז אנגע־דייטעט (ווי ביי יעדער סדרה) אין איר נאמען — ויגש — די הגשה פון יהודה ליוסף; וואס דערפאר איז די הפטורה[5] פון דער סדרה — וואס הפטורות זיינען „מענינה של פרשה"[6] — ווען דעם איחוד פון יהודה און יוסף וואס ווען זיין לעתיד לבא, אז זיי ווען ווערן „לאחדים"[7], וואס דאס איז ע"ד הגשת יהודה ליוסף[8].

נאך א נקודה בנוגע דער הגשה ואיחוד פון יהודה ויוסף וואס ווערט ארויסגעבראכט אין דער הפטורה[9]: הגם

---

*) ורמזיו בפ' ויגש.

1) ברוב השנים (כקביעות שנה זו) „מתברך" הוא מש"פ ויגש שקדם לו. וראה הערה הבאה.

2) לשון השל"ה ר"פ וישב. וע"ש לפנ"ז: באלו פרשיות חלו .. או לפניהן או לאחריהן.

3) להעיר ממרז"ל [תוספתא סוף תענית. סוף סוטה. ב"ב ספ"ב. פסיקתא רבתי פ' על נהרות בבל. וראה תענית ל, ב. ב"ב ס, ב] כל המתאבלים עלי' בעוה"ז שמחים (הם) עמה לעוה"ב.

4) וי"ל שמרומז בזה שסיום הל' תעניות ברמב"ם (וכן בטושו"ע) הוא ע"ד היפוך הצומות לעת"ל לששון כו' (כדלקמן בפנים בארוכה) — היינו, שה„סיום" ותכלית של ענין הצומות, הוא זה שנהפכים לששון כו'. ולהעיר מאבודרהם הל' תעניות (הובא בב"י או"ח ס"ס תקנ) שבשבת שלפני הצומות מכריזין: צום פלוני יום פלוני יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה כמו שהבטיחנו בנחמות ונאמר אמן.

5) יחזקאל לו, טו ואילך.

6) טושו"ע או"ח רסרפ"ד. שו"ע אדה"ז שם וסרפ"ג. טור או"ח סתכ"ח. רמ"א שם ס"ח.

7) יחזקאל שם, יז. ובתו"א פרשתנו מד, רע"ב: בתכלית היחוד האמיתי.

8) ראה תו"א (שם, סע"א ואילך). ובארוכה — תו"ח פרשתנו ד"ה ויגש פ"ט ואילך.

9) וי"ל הטעם שענין זה מודגש רק בההפטורה ולא בהפרשה (עיין תו"ח שם צג, ד): הענין דהגשת יהודה ליוסף ישנו גם (בעבודת האדם) עתה [כמבואר בדרושי חסידות עה"פ — שהו"ע סמיכת גאולה לתפלה]: משא"כ זה שיתעלה יהודה למעלה מיוסף יהי' רק לעת"ל, שאז „מעשה גדול" (אוה"ת ריש פרשתנו. ועוד).

אלא שמ"מ, מכיון שכל הגילויים דלעת"ל תלויים במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות (תניא רפל"ז), לכן בפנימיות יש מעלה גם עתה ביהודה על יוסף [שלכן לשון חז"ל הוא סמיכת גאולה לתפלה, המורה שתפלה היא למעלה מגאולה (יוסף) — ראה סד"ה ויגש תרס"ו]. וראה סה"מ — מלוקט ח"א ס"ע קסב.

ונביאים ענינם לגלות הפנימיות והכוונה בכל דבר (כמש"נ (עמוס ג, ז) „גלה סודו אל עבדיו

יהודה ויוסף וועלן זיין „לאחדים" כנ"ל, פונדעסטוועגן, וועט יהודה האָבן אַ מעלה אויף יוסף[10], וואָס דערפאַר איז דווקא „ודוד[11] עבדי נשיא להם לעולם"[12].

און די צוויי נקודות הנ"ל וואָס וועלן זיין לעתיד לבא — דער איחוד פון יהודה ויוסף, און אַז יהודה איז דער עיקר — געפינט מען אויך בנוגע צו די צומות וואו זיי וועלן זיין לעתיד לבא, ווי דער רמב"ם ברענגט אין סוף הל' תעניות דעם יעוד[13], אַז לימות המשיח וועלן די צומות נתהפך ווערן „לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" [הגם ס'וועט זיין „והאמת והשלום אהבו" (אָן ענין פון התאחדות), אעפ"כ ווערט אויסגעטיילט דוקא „בית יהודה", כדלקמן ס"ד וסי"ב].

[און דער ענין — וואָס אין דעם היפוך הצומות לעתיד לבוא טיילט מען אויס „בית יהודה" — האָט אויך אַ שייכות מיוחדת צו דעם „צום העשירי", כדלקמן סי"ז].

ג. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדים הביאור אין דער הלכה הנ"ל אין רמב"ם — וז"ל: „כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים[14] וימי ששון ושמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו".

דער מקור פון דער הלכה איז אין תוספתא סוף תענית, אָבער דאָרט איז דער לשון „אותן ימים עתידין להיות ימים טובים לישראל שנאמר כה אמר ה' צום הרביעי וגו'".

דאָרף מען פאַרשטיין[15]:

(א) פאַרוואָס איז דער רמב"ם מחלק דעם ענין אין צוויי בבות: (א) כל הצומות האלו עתידים ליבטל כו': (ב) ולא עוד אלא שהם עתידים להיות ימים טובים כו' — און זאָגט ניט בקיצור (ווי אין תוספתא) „עתידים להיות ימים טובים כו'" (וואָס דאָס מיינט בדרך ממילא אַז די צומות וועלן בטל ווערן)?

(ב) פאַרוואָס איז ער משמיט דעם וואָרט „(עתידים להיות ימים טובים כו') לישראל" וואָס שטייט אין תוספתא? לכאורה איז די הוספה מוכרחת, ווי־באָלד אַז אין פסוק וועלכן ער ברייגנט דאָ שטייט „לבית יהודה לששון גו'" — [ווייל[16] דער פסוק (כפשוטו) רעדט וועגן דעם זמן פון בית שני וואָס דעמאָלט איז נאָך „עשרת השבטים לא

הנביאים")* — ובענינו: ההפטורה (נביאים) מגלה הפנימיות של (הגשת יהודה ליוסף שב)הפרשה, דגם בעת הגשת יהודה ליוסף (שיהודה למטה מיוסף) יש עילוי ביהודה על יוסף (כי הכוונה של הגשת יהודה ליוסף היא שיתעלה למעלה מיוסף — תו"ח שם).

10) ראה בכ"ז תו"א ותו"ח שם.

11) יחזקאל שם, כה.

12) כ"ה בתו"ח שם ועוד. אבל בתו"א שם (ועוד): קח כו' עד ועבדי דוד מלך עליהם (שם, כד). וצ"ע שזה כבר הי', משא"כ „נשיא להם לעולם". — ולהעיר שבד"ה ועבדי דוד תרצ"ט ותש"ח איתא שהוא ע"פ פי' המצו"ד שם שקאי על מלך המשיח.

13) זכרי' ח, יט.

14) בדפוסים שלפנינו: יום טוב — אף דשאר ההלכה כתובה בלשון רבים: הצומות כו' וימי כו' ולמועדים טובים כו'. — אבל בכמה דפוסים (כולל — דפוס רומי) וכת"י הרמב"ם (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל) הגירסא: ימים טובים.

15) וי"ל ש(גם) לזה (השינויים דלקמן) נתכוון בצפע"נ לרמב"ם שם בהוסיפו תיבת „(כן מבואר בתוספתא סוף תענית) ע"ש".

16) רד"ק שם. וראה מצו"ד שם.

---

*) ראה לקו"ש ח"כ ע' 286.

שבו״] — דאַרף מען דאָך מוסיף זיין אַז לימות המשיח וועלן די צומות ווערן ימים טובים פאַר אַלע אידן[17] (כולל די עשרת השבטים[18]).

(ג) וואָס איז נוגע צום ענין דאָ דער סיום הכתוב — ״והאמת והשלום אהבו״?

ד. וי״ל אַז די צוויי לעצטע קשיות ווערן פאַרענטפערט אחת בחברתה:

כדי צו קלאָר מאַכן אַז די צומות וועלן זיין ימים טובים פאַר אַלע אידן (כאָטש אַז אין פסוק שטייט ״לבית יהודה״) — ברענגט דער רמב״ם אויך דעם סיום הכתוב ״והאמת והשלום אהבו״: ווי־באָלד אַז לעת״ל וועט זיין ״שלום״ — כולל אויך צווישן ״(בית) יהודה״ מיט ״יוסף״ (כנ״ל סעיף ב׳) — ״והאמת והשלום אהבו״ — וועט דעריבער די שמחה פון ״בית יהודה״ אַרומנעמען אַלע אידן, אויך די עשרת השבטים[18].

עס בלייבט אָבער ניט מובן: פאַרוואָס איז דאָס דער רמב״ם מרמז דורך מעתיק זיין די ווערטער ״והאמת והשלום אהבו״, און זאָגט ניט בפירוש (ווי אין תוספתא) אַז די טעג וועלן זיין ״ימים טובים לישראל״?

ה. נאָך קען מען פרעגן:

אויך אין טור[19] (סוף הל׳ תענית) ברענגט זיך דער תוכן פון דעם ענין הנ״ל — נאָר אין טור איז דער לשון: ולעת״ל הקב״ה עתיד להפכם לששון ולשמחה דכתיב[20] והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם[21].

איז ניט מובן: פאַרוואָס ברענגט דער רמב״ם דעם פסוק פון זכרי׳, וואָס רעדט זיך (לפי פשוטו) וועגן זמן פון בית שני[22] און מיט דער הדגשה ״לבית יהודה״ דוקא — בעת ער האָט געקענט ברענגען (ווי אין טור) דעם פסוק ״והפכתי אבלם לששון גו״, וואָס רעדט בפשטות[23] וועגן זמן דלעתיד[24]?

וי״ל אַז די צוויי שינויים צווישן רמב״ם און טור — (א) אין רמב״ם זיינען דאָ צוויי בבות און אין טור איין בבא, (ב) אין רמב״ם ברענגט ער דעם פסוק ״כה אמר גו׳ צום גו׳ יהי׳ גו׳ לששון גו״, און אין טור דעם פסוק ״והפכתי גו״ — זיינען תלוי זה בזה, כדלקמן.

ו. וועט מען דאָס פאַרשטיין דורך מבאר זיין דעם חילוק אין תוכן צווישן [די צוויי אויבנדערמאַנטע פסוקים] ״יהי׳ גו׳ לששון גו״ און ״והפכתי גו״.

אין דעם שינוי וואָס וועט זיך אויפ־טאָן אין די צומות לעתיד לבא, זיינען פאַראַן דריי ענינים:

(א) די צומות ווערן בטל. ד.ה. וויבאַלד אַז דעמאָלט וועט זיין אַ מצב פון ״יש שלום״[25] וועט בטל ווערן דער

17) כמו שפירש בחסדי דוד לתוספתא שם. ולהעיר מפי׳ מהר״י קרא זכרי׳ שם: לבית ישראל.

18) במצו״ד שם: בני עשרת השבטים הצטערו בימים שאירע להם מקרות רעות והם יתהפכו להם לשמחה — אבל מלשון התוספתא הנ״ל מוכח שהצומות שנזכרו בקרא יהפכו לכל ישראל לששון כו׳, כבחסדי דוד שם.

19) וכן בשו״ע שם — אלא ששם: ולעתיד לבא יהפכם ה׳ לששון ולשמחה (ומשמיט הכתוב — כדרך המחבר בשו״ע שלו).

20) ירמי׳ לא, יב.

21) וראה פס״ר שם: אין שמחה בא אלא בתשעה באב לפי שקבעו אבל בזמן הזה ועתיד לפני הקב״ה לעשותו יו״ט שנאמר והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם. וראה ב״ר ס״פ ויחי.

22) אבל ראה לקמן הערה 43.

23) ראה פרש״י ירמי׳ שם, ג.

24) אלא שבזה י״ל: הרמב״ם קאי על ד׳ הצומות, ולכן מביא כתוב שבו נזכרו ד׳ צומות אלו. משא״כ בטור שקאי על כל הצומות (עי״ש).

25) ר״ה יח, ב. טור או״ח ר״ס תקנ.

חיוב צו פאַסטן כו׳ (ווי דער פסק[25] אַז „יש שלום״ איז „אין מתענין״).

(ב) ניט נאָר וועלן זיי דאָן ניט זיין קיין ימי צום, נאָר זיי וועלן אויך זיין ימים טובים וימי שמחה; וי״ל אַז דאָס גופא וואָס מ׳גייט אַרויס פון דעם מצב המצער („גזירת המלכות״ און „אין שלום״[25]) און מ׳שטייט אין אַ מצב פון „יש שלום״, רופט עס אַרויס שמחה[26].

(ג) ניט בלויז וועלן די ימי הצומות אינעם זמן דלעתיד זיין ימים טובים, נאָר נאָכמער: דער (ענין ה)צום גופא וועט נתהפך ווערן לששון ולשמחה[27]. [ע״ד ווי עס שטייט[28] „אודך ה׳ כי אנפת בי״ — אַז לעת״ל וועט זיין דער „אודך״ דערפאַר וואָס „אנפת בי״].

ז. „תענית״ איז „מדרכי התשובה הוא״[29] — געפינט מען אויך אין תשובה (מאהבה) אַ דוגמא פון די דריי ענינים הנ״ל:

(א) דורך תשובה מאהבה ווערט „נעקר עונו מתחלתו״[30] — די עוונות ווערן בטל.

(ב) דער וואָס טוט תשובה מאהבה איז „מוסיף במעשיו הטובים יתר מכדי הצורך לגבי אותו עון״[31] — דורכדעם ווערן ניט נאָר בטל די עוונות, נאָר עס קומט נאָך צו אַ הוספה פון מעשים טובים „לגבי אותו עון״.

(ג) דורך תשובה מאהבה — „זדונות נעשות לו כזכיות״[32]: לבד זאת וואָס עס קומען צו דורכדעם אַנדערע (מע״ט ו)זכיות[33], ווערן אויך די זדונות גופא נתהפך לזכיות.

וי״ל, אַז כשם ווי דער כללות ענין הגאולה איז אַפהענגיק אין „סוף ישראל לעשות תשובה״ (כפסק הרמב״ם[34]), אַזוי איז עס אויך בנוגע דעם ביטול הצומות דלעתיד אין די דריי אופנים הנ״ל, אַז דאָס ווערט אויפגעטאָן דורך דער (שלימות ה)תשובה פון אידן (תשובה מאהבה) אין די דריי ענינים שבה[35].

ח. דערמיט קען מען פאַרשטיין אַ תמי׳ כללית אין דער הלכה הנ״ל פון רמב״ם (און אַזוי אויך אין טור (ושו״ע)): דער תוכן פון ספר יד החזקה איז (בלשון הרמב״ם אין זיין הקדמה צום ספר היד) — „הלכות הלכות״. איז צריך להבין: אין וואָס באַשטייט די „הלכה״ אין דעם[36] וואָס „כל הצומות האלו עתידים ליבטל כו״[37]?

---

25) ראה מצו״ד זכרי״ שם.

27) ע״ד מכות בסופה: לכך אני מצחק. נת׳ בארוכה בלקו״ש חי״ט ע׳ 67 ואילך.

28) ישעי׳ יב, א.

29) רמב״ם הל׳ תעניות פ״א ה״ב — וכוונתו גם לענין התענית (דלקמן ה״ד ואילך), כמפורש שם רפ״ה. ולהעיר מאגה״ת פ״א־ג.

30) פרש״י ד״ה כאן מאהבה — יומא פו, סע״א.

31) חדא״ג מהרש״א יומא שם, ב.

32) יומא שם.

33) בחדא״ג שם מפרש כן המרז״ל זדונות נעשות לו כזכיות. אבל מפשטות לשון חז״ל מוכח כבפנים, כמשנ״ת בארוכה בלקו״ש חי״ז ע׳ 183 ואילך.

34) הל׳ תשובה פ״ז ה״ה.

35) עפ״ז יש לבאר גם הקישור שבין תחילת וסוף הל׳ תעניות ברמב״ם* [דנעוץ תחלתן בסופו. וראה בארוכה „הדרן על הרמב״ם״ (קה״ת, תשמ״ה) שכ״ה גם בספר היד, עי״ש בארוכה]: בתחילת הל׳ תעניות כותב (כנ״ל הערה 29) דתענית „מדרכי התשובה הוא״, ומסיים בפעולת התשובה של התעניות (ושלימותה) — שיהפכו הצומות לששון ולשמחה ולמועדים טובים (ראה לקמן בפנים סעיף י׳, שכוונת הרמב״ם בהלכה זו היא גם להענין ד„יהפכו גו״).

36) ועד״ז גם ברמב״ם סוף הל׳ מגילה.

37) שהרי אין דרך הרמב״ם לסיים ההלכות שבספרו דוקא בדבר טוב — ראה לדוגמא רמב״ם סוף הל׳ אבל.

*) ועד״ז תחילת וסיום פרק האחרון דהל׳ תעניות.

[אין רמב"ם קען מען פאַרענטפערן, אַז דאָס איז דערפאַר וואָס אין ספרו יד החזקה ברענגט ער אויך דינים וואָס זיינען נוגע לימות המשיח, אַבער דאָס איז ניט קיין תירוץ פאַרוואָס דער ענין ווערט געבראַכט אויך אין טור ושו"ע (וואָס זיי ברענגען ניט די דינים וואָס זיינען שייך צו ימות המשיח)].

איז דער ביאור בזה: דערמיט איז מבואר וויּ אַזוי ס'דאַרף זיין אַ תענית: די תשובה פון דעם תענית (וכנ"ל אַז אַ תענית „מדרכי התשובה הוא") דאַרף זיין אין אַזאַ אופן[38], וואָס זאָל אויפטאָן (ביז) אַז דער צום גופא זאָל נתהפך ווערן לששון ולשמחה כו'[39].

ט. דאָס איז אויך דער חילוק אין תוכן צווישן די צוויי פסוקים: דער פסוק „צום הרביעי גו' החמישי גו' יהי' גו' לששון ולשמחה ולמועדים גו"" רעדט וועגן די ימי הצום, אַז די טעג ווערן זיין ימים טובים; ד.ה. נוסף אויפן ביטול פון די צומות, וועט אויך צוקומען דער יתרון, אַז די טעג ווערן זיין ימים טובים.

אַבער דער פסוק „והפכתי אבלם לששון גו"" רעדט וועגן דעם עצם „אבל", אפילו, אַז דער ענין ה„אבל" וועט נתהפך ווערן[40] לששון ולשמחה[41].

[און דער טעם החילוק: דער פסוק „צום גו' יהי' גו"" רעדט וועגן דעם זמן פון בית שני (כנ"ל ס"ג), און וויבאַלד אַז בבית שני האָבן געפעלט די ה' דברים[42], האָט אויך געפעלט אין דער שלימות פון היפוך הצומות[43].

משא"כ דער פסוק „והפכתי אבלם גו"" רעדט וועגן לעת"ל, וואָס דאָן וועט זיין דער תכלית השלימות — אויך אין היפוך הצומות].

יוד. ע"פ כהנ"ל י"ל: כאָטש דער רמב"ם ברענגט דעם פסוק „צום גו' יהי' גו""

[דלכאורה: ע"פ הנ"ל האָט ער געדאַרפט ברענגען דעם פסוק „והפכתי גו"" וואָס ווייזט אויף אַ העכערן עילוי ווי דער עילוי וואָס איז אויסגעדריקט אין פסוק „צום גו' יהי' גו"" כנ"ל]

— מיינט ער אַבער דערמיט (ניט נאָר אַז די ימי הצומות ווערן זיין ימים טובים, נאָר) אויך אַז דער צום גופא וועט נתהפך ווערן לששון ולשמחה כו'.

והביאור: דער ענין פון „עתידים להיות ימים טובים כו"" קומט אין רמב"ם אַלס אַ המשך צום פריערדיקן פאַל „כל

---

38) וגם מי שעדיין אינו שייך למדריגות נעלות בתשובה (מאהבה) — מ"מ, תיכף בתחילת העבודה צ"ל אצלו הידיעה מהי תכלית שלימות עבודה זו. או ע"ד המבואר בקונטרס עה"ח (פ"ז ואילך) לענין יחו"ע ויחו"ת.

ועוד ענין בזה: ע"י הודעה זו ש„עתידים כו"" [בלשון הבטחה. וכ"ה בענין התשובה ש„הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה כו"" (רמב"ם הל' תשובה שם)] — לא יפול ביאוש כו'.

39) עפ"ז יש ליישב מה שהקשה בחת"ס (שו"ת או"ח סר"ח) דמגלן לנביאים לחדש כן דכשיש שלום ששון ושמחה [וראה ג"כ אוה"ת שבהערה 41 — ע' א'שפה בתחלתו] — כי מכיון שענין הצום הוא „מדרכי התשובה", ששלימותה היא „זדונות נעשות לו כזכיות" — הרי מובן, שזה שהצומות יהפכו לששון ולשמחה אין זה ענין נוסף על הצומות, כי"א תכלית הצומות גופא.

40) וראה ב"ר (שבהערה 21): אני מחזיר אותו האבל לשמחה שנאמר והפכתי גו'.

41) ראה בארוכה אוה"ת מסעי ס"ע א'שפד ואילך. וראה יל"ש ירמי' רמז רנט: עלה ארי' כו' ע"מ שיבא ארי' כו' במזל ארי' והפכתי אבלם לששון (נת' ברשימות הצ"צ לאיכה ע' 26 (אוה"ת לנ"ך כרך ב' ע' אנו-נז). אוה"ת עה"פ והפכתי גו').

42) יומא כא, ב.

43) ובפרט עפמ"ש הרמב"ם (פיה"מ ר"ה פ"א מ"ג) דבבית שני התענו תשעה באב (וגם שאר התעניות אם רצו מתענין). שקו"ט בזה — תשב"ץ ח"ב סרע"א. שו"ת שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט.

הצומות האלו עתידים ליבטל כו' ולא עוד אלא שהם עתידים כו'" — וואָס פון דעם איז פֿאַרשטאַנדיק, אַז דער ענין פון „עתידים להיות ימים טובים כו'" טוט אויף אַ חידוש אויף דעם פריערדיקן ענין פון „עתידים ליבטל" (וכהלשון — „ולא עוד אלא כו'"[44]) —

דעריבער קען מען ניט זאָגן אַז דער רמב"ם מיינט דערמיט בלויז דאָס וואָס די טעג וועלן ווערן ימים טובים, ווייל דאָס איז אַ בדרך־ממילא־דיקע תוצאה פון דעם וואָס „עתידים ליבטל" (וואָרום אַזוי איז די טבע, אַז ווען עס ווערט בטל אַ מצב וואָס האָט גורם געווען צער, רופט עס במילא אַרויס שמחה אין דעם זמן פון פריערדיקן צער),

מוז מען זאָגן, אַז מיטן אויפטו פון „ולא עוד אלא כו'" איז כוונתו אַז (אויך) דער ענין הצום גופא[45] וועט (נתהפך) ווערן לששון כו'; און אויף דעם ברענגט ער (די ראי' פון) דעם פסוק[46], אַז דער עצם ענין פון „צום גו' יהי' גו' לששון ולשמחה וגו'".

[אַ ראי' אויף דעם — אַז דער פסוק „צום גו' יהי' גו' לששון גו'" קען גע‌טייטשט ווערן (אויך) בשייכות צום ענין הצום גופא — געפינט מען אין ב"ח[47], וז"ל: „פריך בגמרא[48] (אויפן פסוק הנ"ל) קרי לה צום (וקרי לה ששון). פי' הלשון אינו מיושב דמשמע הוא גופי' ששון ושמחה מה שאי אפשר שהרי הצום עצמו יגון ואנחה הוא והו"ל למימר חדש הרביעי .. יהי' לששון שהחודש נהפך מאבל ליו"ט כו'" — זאָגט דאָך דער ב"ח[49], אַז דער וואָרט „צום גו'" (ניט „חודש הרביעי גו'") מיינט דער ענין הצום עצמו[50].

יא. מ'האָט שוין אַמאָל[51] געזעדט בארוכה וועגן שיטת הרמב"ם אין דעם ענין פון ימות המשיח — אַז לשיטתו וועלן זיין אין דעם צוויי תקופות כלליות:

(א) די תקופה פון תחילת ימות המשיח, וואָס וועגן דעם ווערט געזאָגט אַז „אין בין העוה"ז לימוה"מ אלא שיעבוד מלכיות בלבד"[52] — עס וועט ניט בטל ווערן „מנהגו של עולם" און עס וועט דאָן ניט זיין קיין „חידוש

---

44) עפ"ז יש לבאר גם טעם השינוי ברמב"ם מלשון הפסוק: בפסוק נאמר „לששון ולשמחה ו(אח"כ) למועדים טובים", ואילו לשון הרמב"ם הוא: ימים טובים (ואח"כ) וימי ששון ושמחה:

ברמב"ם הוא בסדר דלא זו אף זו („ולא עוד אלא כו'"): יהיו „ימים טובים ו(לא עוד אלא) ימי ששון ושמחה"; משא"כ בפסוק, שכאו"א מהצומות „יהי' גו' (כאו"א בפ"ע — כפי מדת האתהפכא — מדת) לששון ולשמחה (וכולם נכללים בהענין ד)ולמועדים טובים".

45) וכדמוכח גם מלשונו „שהם עתידים להיות כו'" — שקאי על מ"ש לעיל „הצומות האלו עתידים ליבטל כו'", שפירושו [לא ימי הצום — שהרי ה„ימים" אין „עתידים ליבטל" — כי"א] גוף ענין הצומות.

46) כמו שמצינו שמשתמשים בלשון הכתוב לכוונה אחרת — ראה לעיל ע' 237 הערה 59, וש"נ.

47) לאו"ח רסתק"נ.

48) ר"ה יח, ב.

49) וכותב ע"ז: והב"י פי' בע"א והפירוש שכתבתי הוא פשוט.

50) אלא שמ"מ יש מקום לקושיית הש"ס (ואאפ"ל שכוונת הפסוק היא שענין הצום יהפך לששון כו') — דא"כ „הל"ל צום הרביעי כו' יהפך לששון כו' .. ומדקאמר קרא יהי' לששון משמע דהצום לא יבטל לגמרי אלא שיהי' לששון וזה א"א (ט"ז לשו"ע או"ח שם).

51) לקו"ש חכ"ז ע' 197 ואילך. וראה הוספה לד"ה לא יצא האיש (קה"ת תשט"ז. סה"מ — מלוקט ח"א ע' תפה) ובהערה שם. קונטרס ענינה של תורת החסידות הערה 27. הגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים (קה"ת תשמ"ו) ע' תרנג בהערה. — ולהעיר ג"כ מצפע"נ עה"ת הפטורת פרשתנו, ויחי מט, ט.

52) כמ"ש בהל' תשובה ספ"ט. הל' מלכים פ"ב ה"ב.

במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג"[53].

(ב) אָ שפּעטערדיקע תקופה[54] (וואָס אין איר וועט זיין תחיית המתים), וועז עס וועט בטל וועזן (אויך לדעת הרמב"ם[55]) מנהגו של עולם אוז ס'וועט זיין אָ חידוש במעשה בראשית[56] [נאָר וויבאָלד אַז דאָס זיינען ענינים וואָס „לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו שדברים סתומין הן כו'"[57] אוז „אין סדור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת"[57] — דערייבער ברענגט ער ניט דעם ענין אין ספר היד[58].

ועפ"ז איז מובן וואָס דער רמב"ם איז מחלק די הלכה אין סוף הל' תעניות אין צוויי בבות — ווייל די צוויי ענינים אין ביטול הצומות לימות המשיח וועלן זיין אין צוויי (באַזונדערע[59]) תקופות[60]:

אין דער ערשטער תקופה, ווען עס וועט ווערן שלום בעולם, וועלן בטל ווערן די צומות (ובדרך ממילא — וועלן די ימי הצומות ווערן ימים טובים כו', כנ"ל ס"י): אָבער דער צווייטער ענין, אַז די צומות גופא (וואָס „הצום עצמו צער יגון ואנחה הוא"[61]) זאָל נתהפך ווערן לששון ולשמחה, איז אין דער בחינה פון ביטול „מנהגו של עולם" — אוז דעריבער וועט זיך דאָס אויפטאָן ערשט אין דער צווייטער תקופה פון ימות המשיח.

יב. דער טעם וואָס דער רמב"ם ברענגט דוקא דעם פסוק „צום גו' יהי' לבית יהודה לששון גו'" אוז ניט דעם פסוק „והפכתי גו'" — איז ווייל דאָ איז נוגע דער ענין פון „בית יהודה". והביאור:

דער עיקר קושי השעבוד (גזירת מלכות כו') פון גלות איז ביי „בית יהודה" — ניט ביי די עשרת השבטים (וואָס האָבן גולה געווען מעבר לנהר סמבטיון[62]) [ווי מען זאָגט אין דעם פיוט[63]: נדדת את אחת ורבות נדדתי כו'].

---

53) הל' מלכים רפי"ב.

54) ועל פי זה יש לתרץ כמה קושיות בשיטת הרמב"ם [ומהן: קושיית הלח"מ בהל' תשובה פ"ח ה"ז] כמשנ"ת בארוכה בלקו"ש שם.

55) ומה שמפרש „וגר זאב עם כבש .. משל וחידה" (רמב"ם שם) — כי כתוב זה איירי בתחילת ימות המשיח כאשר „יצא חוטר מגזע ישי גו'" (ישע' יא, א). וראה מאמר תחיית המתים להרמב"ם.

56) וכדמוכח מענין דתחה"מ גופא, שהו"ע ביטול מנהגו של עולם וחידוש במעשה בראשית [ראה מאמר תחה"מ הנ"ל. ולהעיר מאוה"ת ויחי שצא, ב].

— הוכחה זו היא רק לשיטת הרמב"ם (הל' תשובה פ"ח) שעוה"ב היא רק לנפשות (ולא עולם התחי'), שלפ"ז עכצ"ל שתחה"מ היא תקופה בימוה"מ גופא; משא"כ לדעת הרמב"ן (בשער הגמול) ועוד שעוה"ב הוא עולם התחי' — אין הכרח מענין דתחה"מ שיש תקופה שני' בימוה"מ.

57) רמב"ם הל' מלכים שם ה"ב.

58) וכמו שלא הזכיר הענין דתחה"מ (וכ"ש — לא פרטיו) בהל' מלכים• והל' תשובה (רק שהכופר בתחה"מ אין לו חלק לעוה"ב — הל' תשובה פ"ג ה"ז). וראה מאמר תחיית המתים.

---

*) דמ"ש שם (פי"א ה"ג) „מחי' מתים" — אין הכוונה לתחה"מ כמשנ"ת בארוכה בלקו"ש שם. וראה מאמר תחיית המתים.

59) ומתורץ עפ"ז מה שבבבא הב' (ולא עוד כו') מוסיף הרמב"ם עוה"פ תיבת „עתידים" — ולא כתב בקיצור „שיהיו ימים טובים כו'" — כי זה ש„עתידים להיות ימים טובים כו' יהי' לאחרי העתידים דיבטלו הצומות.

60) ועפ"ז מובן מה שהטור (ושו"ע) לא חלקו הדין לב' בבות — כי מכיון שלא הביא הדינים השייכים לימוה"מ לא כתב רק כללות הענין, מה שנוגע לדינא בזמן הזה (כנ"ל בפנים סעיף ח').

61) לשון הב"ח שהובא לעיל סוס"י.

62) ב"ר פע"ג, ו. במדב"ר פט"ז, כה. פס"ר פ' ותאמר ציון בסופו. וראה ירושלמי סנה' פ"י סה"ה. ועוד.

63) שומרון קול תתן — דליל תשעה באב.

און וויבאלד אז דער גודל השמחה פון די צומות לימוה"מ נעמט זיך (און איז לפי ערך) דעם גודל הצער פון די צומות בזמן הגלות[64] — דעריבער, בכדי צו ארויסברענגען דעם גודל השמחה פון די צומות לימוה"מ, ברענגט דער רמב"ם דעם פסוק „יהי' לבית יהודה לששון וגו'" וואס דערמיט איז מודגש, אז ביי זיי וועט דער ששון ושמחה זיין אין א פיל גרעסערער מאס, היות אז דער קושי השעבוד איז ביי זיי א סך הארבער.

נאר וויבאלד אז דעמאלט וועט זיין „והאמת והשלום אהבו" — די אחדות צווישן יהודה ויוסף — וועט אט די שמחה יתירה פון „בית יהודה" אדורכנעמען און ארומנעמען אלע אידן, אויך די עשרת השבטים (יוסף).

יג. הגם אז די הדגשה הנ"ל אין „בית יהודה" [אז דער גודל השמחה נעמט זיך דוקא מצד דעם קושי השעבוד, וואס איז געווען מער ובעיקר ביי בית יהודה] איז פאראן אויך אין דעם צווייטן אופן (דלעיל ס"ו, אז צוליב דעם ביטול הצומות וועלן זיי ווערן ימי ששון ושמחה)[65] — ווייל וואס גרעסער עס איז דער יגון ואנחה פון דעם צום, אלס מער איז די שמחה ווען דער צום ווערט בטל[64] —

פונדעסטוועגן, וויבאלד דער רמב"ם ברענגט דעם פסוק (מיט דער הדגשה פון „בית יהודה") בנוגע צום דריטן אופן — דאס וואס די צומות עצמם וועלן נתהפך ווערן לששון ולשמחה — דארף מען זאגן, אז (אויך) דער ענין פון מהפך זיין דעם צום לששון כו' האט א שייכות מיוחדת צו „בית יהודה" דוקא.

דער ביאור אין דעם (ע"פ פנימיות הענינים):

דער אונטערשייד צווישן יוסף און יהודה אין דרגות העבודה[66]: יוסף איז ענינו — תלמוד, גילוי אלקות מלמעלה למטה: ענינו של יהודה איז — מעשה, בירור וזיכוך המטה.

פון די חילוקים צווישן גילוי אלקות מלמעלה למטה און זיכוך המטה: מצד גילוי אור ווערט דער חושך המטה נאר בטל; דורך זיכוך המטה ווערט דער חושך גופא נתהפך לאור — אתהפכא חשוכא לנהורא.

און דעריבער: מצד בחינת יוסף ווערט אויפגעטאן נאר דאס וואס „הצומות האלו עתידים ליבטל"; אבער דער אויפטו מצד „בית יהודה" איז, אז די צומות עצמם ווערן נתהפך לששון ולשמחה.

יד. דאס איז אויך דער קשר צווישן „בית יהודה" מיטן קושי השעבוד:

מצד בחי' יוסף, גילוי אלקות מלמעלמ"ט, איז די עבודה פועל נאר אין אזא „מטה" וואס האט עכ"פ א שייכות צו אור; משא"כ בחי' יהודה, זיכוך המטה, טוט אויף אויך אין דעם „מטה" ביותר, אז אויך דער תוקף החושך וקושי השעבוד ווערט נזדכך און מתברר, ביז אתהפכא חשוכא לנהורא[67].

און דערפאר וואס די עבודה פון יהודה איז אין מקום החושך פון דעם

---

64) להעיר מפסי"ר (דלעיל הערה 21): אין שמחה בא אלא בתשעה באב.

65) שזהו הפי' בקרא „יהי' גו'", כנ"ל ס"ט. ובפרט דקרא איירי בזמן דבית שני (אבל ראה לעיל הערה 43).

66) אוה"ת ריש פרשתנו. שם (כרך ה') תתקפה, א. ד"ה ועבדי דוד (האי והבי) תרצ"ט ותש"ח. ועוד. וראה תרי"א ותרי"ח ריש פרשתנו בענין „שמים ו„ארץ".

67) ראה עד"ז לקו"ש חי"ח ע' 347 ואילך.

„מטה" ביותר, „דערגרייכט" די עבודה אין עצמותו ית', העכער פון בחי' גילויים. און ע"ד[68] דער יתרון אין בעלי תשובה אויף צדיקים, אז וויבאלד זייער עבודה איז מצד הריחוק, „דערגרייכט" זי אין עצמות, נאך העכער ווי עבודת הצדיקים.

און דאס איז דער חילוק צווישן דער „גאולה" ווי זי איז מצד יוסף און ווי זי איז מצד יהודה[69]: מצד יוסף איז עס אין אן אופן פון „יגאלך טוב"[70] — א גאולה וואס איז פארבונדן מיט אור וגילוי; מצד יהודה אבער איז „וגאלתיך אנכי"[70] — די גאולה איז דורך עצמותו ית'.

טו. עפ"ז איז נאכמער מובן די שייכות צווישן „צום גו' יהי' לבית יהודה לששון גו'" צו דער צווייטער תקופה אין ימות המשיח [נוסף אויף דעם וואס ס'האט זיך פריער געריידט, אז דער ענין פון היפוך הצום גופא איז אן ענין פון ביטול מנהגו של עולם]:

כידוע[71] זיינען דא אין עוה"ב צוויי „עליות": (א) די סעודת[72] לויתן (ושור הבר) — אן ענין פון (דוגמא[73] פון) אכו"ש; (ב) עוה"ב[74] אין בו לא אכילה כו'.

דער חילוק ביניהם: דער ענין פון אכו"ש אין עוה"ב מיינט דער תענוג פון משיג זיין די טעמי תורה וואס ווערן דאמאלס נתגלה ווערן [וואס דאס ווערט אויפגעטאן דורך דער עבודה בתומ"צ בעוה"ז]; אין דער צווייטער עלי' אבער ווערט „נתגלה" ווערן עצמותו ית' וואס איז העכער פון בחי' גילויים — וואס קען ניט נתלבש ווערן אין (אכו"ש) חכמה כו' [און דאס ווערט אויפגעטאן דורך דער תנועה פון תשובה, און אזוי אויך דורך מסנ"פ אויף תומ"צ וואס ווערט נתעורר „ע"י לחץ ודוחק השעבוד"[75] פון זמן הגלות].

וי"ל אז עד"ז[76] איז דער חילוק צווישן די צוויי תקופות הנ"ל אין יומה"מ: די ערשטע תקופה, ווען מ'ווערט זיין „פנויין בתורה וחכמתה"[77] [ע"ד אכו"ש הנ"ל] איז אן ענין פון גילויים: אין דער צווייטער תקופה, ווען ס'ווערט זיין (תחה"מ און) ביטול מנהגו של עולם [ע"ד אין בו אכילה הנ"ל] — איז מצד עצמותו ית'.

און דערפאר איז דער ששון ושמחה פון „בית יהודה" שייך צו דער צוויי־טער תקופה פון יומה"מ, ווייל די עבודה פון יהודה אין קושי השעבוד דער־גרייכט אין עצמותו ית', כנ"ל.

טז. ע"פ כהנ"ל ווערט מען אויך פאר־שטיין די שייכות פון כהנ"ל צו עשרה בטבת:

ווען עשרה בטבת שטייט אין אבודרהם[78]: ואפילו הי' חל בשבת לא

---

68) ראה סד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף תרכ"ט — שמקשר זה שלעת"ל יהי' יהודה העיקר כי ארץ קדמה במחשבה, עם מעלת התשובה דרחוק שנעשה קרוב.

69) ראה בהנסמן בהערה הקודמת.

70) לשון הכתוב רות ג, יג. ובאוה"ת ויקרא (כרך ב' — ע' תרנ. תרסט) וד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף שם — שהוא החילוק דצדיקים ובע"ת.

71) המשך תרס"ו ע' קה ואילך.

72) ראה ב"ב עד, ב ואילך. פסחים קיט, ב. ועוד.

73) ראה שיטות הרמב"ם והראב"ד בזה — בהל' תשובה פ"ח ה"ד.

74) ברכות יז, א.

75) המשך תרס"ו ס"ע קו.

76) ולא ממש — שהרי ב' התקופות המדוברות בפנים (בדעת הרמב"ם) הן בימוה"מ (ולא בעוה"ב).

77) לשון הרמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ד. ועי"ש ה"ה. הל' תשובה פ"ט.

78) הל' תעניות. והובא בב"י או"ח סתק"נ (אלא שכותב: ולא ידעתי מנין לו זה"). אבל בפרש"י

*) ובכנה"ג שם (והובא באלי' רבה שם): בס' תיקון יששכר .. הביאו בשם תשובות הגאונים.

היו יכולין לדחותו ליום אחר מפני שנאמר[79] בו בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים[80].

וי"ל אז דער טעם בזה: דער תענית פון עשרה בטבת איז מצד דעם וואס דעמאלט האט זיך אנגעהויבן דער מצור אויף ירושלים, וואס דאס האט אנגעהייבן און סו"ס דערפירט צו די שפעטערדיקע מאורעות[81] אין שבעה עשר בתמוז (נבקע העיר[82]), און תשעה באב (חורבן ביהמ"ק), און אין ג' בתשרי (הריגת גדליו); און ווייאלד אז ער איז דער מקור פון אלע צרות כו' האט ער אין זיך אז חומרא אויף די אנדערע צומות[83].

יז. ווייאלד אז דער צום פון עשרה בטבת איז דער מקור פון די אלע ד' צומות, איז פארשטאנדיק, אז די תשובה וואס דער צום רופט ארויס איז ביתר שאת ויתר עז ווי די תשובה דורך די אנדערע צומות, ובמילא דערגרייכט עס אין עצמותו ית' העכער ווי די תשובה פון די אנדערע צומות [ע"ד ווי ס'האט זיך געריידט פריער אין דער מעלה פון „בית יהודה" וואו ס'איז געווען דער קושי השעבוד].

און דאס איז דער תוכן פנימי אין דעם ענין וואס „אפילו הי' חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר" — ווייל בפנימיותו איז ער העכער פון שבת, ווי דער עילוי אין דעם ענין פון יוהכ"פ*[83] [וואס איז מעין העוה"ב שאין בו אכו"ש כו'[84]] אויף דער אכו"ש פון שבת[84];

וואס דורך דער עבודת התשובה פון דעם צום דערלאנגט מען אין עצמותו ית' וואס וועט נתגלה ווערן אין דעם עוה"ב שאין בו אכילה כו'.

(משיחת ש"פ ויגש תשל"ו)

מגילה (ה, א ד"ה אבל): והוא הדין לי"ז בתמוז ולעשרה בטבת [ובשו"ת שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט מתוך פירש"י זה עם שיטת האבודרהם, ע"ש]. וכן משמע ברמב"ם הל' תעניות פ"ה ה"ה („אחד מארבעה ימי הצומות כו'"). וראה לקו"ש ח"כ ע' 354 הערה 29.

ולהעיר: אף שעשרה בטבת עתה „אינו חל לעולם בשבת" (כבאבודרהם שם), מ"מ נפק"מ להלכה בזמן שמקדשין ע"פ הרא"י — לאחרי החורבן עד שנתבטל קידוש ע"פ הרא"י, או להדיעות שאפשר שיהי' סנהדרין „לפני בא המשיח" [פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ"א מ"ג. וראה בכ"ז לקו"ש ח"ט ע' 105 הערה 74. ושו"נ] ויקדשו אז ע"פ הרא"י. ומתורצת עפ"י הערת המג"א או"ח שם סק"ד.

79) יחזקאל כד, ב.

80) ולהעיר אשר שניהם: בעשירי בחודש, ר"ח שלהם — ביו"ט.

81) ראה ר"ה יח, ב: והלא הי' ראוי זה לכתוב ראשון כו'.

82) פשוט שאי"ז שייך להפלוגתא דבבלי וירושלמי (תענית כח, ב. ירושלמי שם פ"ד ה"ה) האם זה רק דבית שני או גם דבית ראשון* — כי ההדגשה כאן היא דבעשרה בטבת (המצור על ירושלים) היתה ההתחלה דכל הפורעניות, גם דבית שני. ולהעיר מתשב"ץ (ח"ב סרע"א) דמה „שלא תקנו תענית על סמיכת יד רומיים על ירושלים .. שחורבן ראשון היתה צרתו קשה לישראל יותר מחורבן שני .. וגם בבית שני לא היתה חזרה שלמה .. ולא היתה כדאי צרת חרבן בית שני לקבוע עלי' צומות אחרים" (ועי"ש, שהתענית די"ז תמוז הוא גם על בקיעת העיר דבית ראשון, כי לא הקפידו רק „כל שהיא באותו חודש .. אבל לא הקפידו על איזה יום מהם").

*) ובטו"א לר"ה יח, ב דגם לגמרא דילן בקיעת העיר דבית ראשון היתה י"ז תמוז. וראה בארוכה לקו"ש חי"ח ע' 308 הערה 10, דעפמ"ש בחד"ג מהרש"א לתענית שם י"ל שגם הבבלי ס"ל כהירושלמי דקלקול חשבונות יש כאן, עי"ש בארוכה ואכ"מ.

83) ראה עד"ז שרית שו"מ שם. וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 267.

*83) ראה גם לקו"ש שם ע' 447 ואילך.

84) המשך תרס"ו ס"ע קה. ע' תקמב.